

PËRKRAHJA E SHOQËRISË CIVILE

Organizatat joqeveritare (OJQ-të) dhe subjektet tjera qytetare në shoqëri veprojnë si kundërpeshë ndaj veprimtarisë qeveritare. Roli i tyre është të

vëzhgojnë punën e organeve qeveritare dhe të ndërhyjnë sipas nevojës, ashtu që interesat e qytetarëve të rëndomtë apo grupeve specifike shoqërore të promovohen dhe të respektohen.

Në vitet 1999-2003, paralelisht me ndihmën në themelimin e Institucioneve të Përkohshme Vetëqeverisëse, Misioni i OSBE-së në Kosovë ka ndihmuar edhe OJQ të reja dhe nisma qytetare, si dhe ka përkrahur ato që tashmë janë aktive. Gjatë dy viteve të fundit, kjo ndihmë ka kaluar në inkurajim dhe këshillim të subjekteve qytetare ekzistuese, që kanë pasur potencial dhe gatishmëri të marrin pjesë aktive në jetën shoqërore të Kosovës.

“Aktivitetet tona qendrore janë të drejtuara drejt ngritjes së aftësive të pjesëmarrësve qytetarë për të ndikuar në politikën publike dhe vendimmarrje në të dy nivelet qeveritare, atë qendror dhe lokal,” tha Bujar Maxhuni, zyrtar për demokratizim pranë OSBE-së. Ai shtoi se parimet e pajtimit ndëretnik dhe barazisë gjinore janë të integruara në të gjitha këto aktivitete.

Programe të veçanta janë hartuar me qëllim të inkurajimit të riintegritimit të komuniteteve pakicë në shoqëri dhe ofrimit të mundësive që zëri i tyre të dëgjohet në mënyrë të barabartë, përdërisa qeveritë formulojnë politikën të cilat kanë ndikim në opinionin publik. Një rrjet i Qendrave Burimore të OJQ-ve dhe Qendrave të Komuniteteve, i shtrirë në mbarë Kosovën, është themeluar për të lehtësuar zhvillimin e një shoqërie civile aktive dhe për të nxitur pjesëmarrjen qytetare dhe pjesëmarrjen e komunitetit në jetën publike dhe në proceset vendimmarrëse, pa dallim etnie.

Për më tepër, Misioni përkrah dialogun në mes të grupeve aktive civile brenda Kosovës dhe me shoqëritë fqinje duke përfshirë ato serbe, malazeze dhe maqedone, të cilat kanë qëllime dhe sfida të ngjashme.

Të rinjtë janë pjesë e rëndësishme e shoqërisë civile. OSBE-ja i jep rëndësi të madhe mobilizimit të tyre konstruktiv në proceset shoqërore.

Duke u marrë veçanërisht me rininë, Misioni ka inicuar krijimin e Kuvendeve komunale Rinore, detyrë e të cilave është që të sigurojnë se zëri i të rinjve dëgjohet në proceset vendimmarrëse, në nivel qeveritar qendror dhe komunal.

Në vitin 2005 dhe tutje, OSBE-ja do të vazhdojë të përkrahë sektorin joqeveritar, pasi që roli i këtij të fundit është i rëndësishëm për të siguruar normalizimin e marrëdhënieve në mes të grupeve etnike kosovare, për të lehtësuar përfshirjen e pakicave në shoqëri, për të avokuar për një qeveri transparente dhe të përgjegjshme, dhe në fund, për të përmirësuar kualitetin e dialogut në mes të Prishtinës dhe Beogradit.

Dialogu Qytetar

Diskutimet politike shpesh mbahen në fshehtësi apo larg syrit të publikut. Marrëveshjet e arritura megjithatë, gjithsesi se kanë ndikim në jetën e qytetarit të rëndomtë.

Dialog publik në mes të Prishtinës dhe Beogradit nuk ka pasur për një kohë të gjatë dhe kohëve të fundit një dialog i tillë po zyrtarizohet. Sido që të jetë, dialogu në mes njerëzve të rëndomtë të shoqërisë civile nga Serbia dhe Kosova ka filluar të zhvillohet dhe të marrë formë shumë më herët.

“Ne besojmë fuqishëm se ka ardhur koha që të integrohemi në shoqërinë kosovare,” tha Mileva Pesic, serbe nga Janjeva, mësimdhënëse në shkollën fillore të këtij fshati. Njerëzit si ajo janë një arsye më shumë për të vazhduar aktivitetet e Dialogut Civil.

Kah mesi i vitit 2002, Misioni i OSBE-së në Kosovë, në bashkëpunim me Shoqatën Nënna Terezë nga Prishtina dhe Qendrën për Regionalizim nga Novi Sadi, kanë themeluar një iniciativë të pavarur shumëetnike të organizatave joqeveritare të quajtur ‘Dialogu Qytetar’. Qëllimi i kësaj iniciative është të rithemelojë dhe fuqizojë lidhjet në mes të dy shoqatave, si dhe të ndihmojë në uljen e tensioneve të krijuara nga konfliktet e dhunshme në ish-Jugosllavi.

“Iniciativa ‘Dialogu Qytetar’ është një proces i ndërlikuar dhe delikat, por mbi të gjitha sfidues, i cili kërkon angazhim dhe energji,” thotë Don Lush Gjergji, personalitet i njohur fetar nga Kosova dhe autor i biografisë së Nënës Terezë, dhe në të njëjtën kohë bashkëdrejtor i bordit të Dialogut Qytetar.

Që nga fillimi, Dialogu Qytetar ka angazhuar më shumë se 700 persona dhe rreth 250 OJQ të rajonit (kryesisht nga Kosova dhe Serbia) të cilat punojnë në lëminë e rinisë, çështjeve gjinore dhe medias.

Projektet e tyre, si ato të quajtura “Gratë në biznes”, “Rinia dhe paqja” dhe “Gazetarët mund t’ia dalin mbanë” janë të drejtuara kah gjetja e gjuhës së përbashkët për bashkëpunim dhe zgjidhje të problemeve siç është dekurajimi i femrave dhe të rinjve nga pjesëmarrja në jetën politike e ekonomike, por edhe luftimi i stereotipeve përmes mediave.

“Jam vërtet i mahnitur me takimet e mbajtura nën organizimin e Dialogut Qytetar. Për herë të parë pas konfliktit, unë shoh të rinj nga Kosova dhe Serbia duke biseduar dhe planifikuar projekte të përbashkëta. Ata dijnë çfarë u nevojitet dhe dijnë si të merren me çështjet që i brengosin,” tha Jovan Komsic, profesor i sociologjisë në Universitetin e Novi Sadit, i cili ishte pjesëmarrës në disa takime.

Fillimisht, përmes diskutimeve publike, konferencave ndërkombëtare dhe takimeve rajonale, dhe më vonë përmes projekteve të vogla të financuara nga donatorë tjerë të jashtëm, Dialogu Qytetar ka arritur bashkëpunim dhe partneritet bazë në mes të sektoreve joqeveritare në Kosovë dhe Serbi dhe në mes të komuniteteve të ndryshme etnike brenda Kosovës.

Gjatë katër viteve të fundit, aktivitetet e Dialogut Qytetar kanë tërhequr vëmendjen dhe kanë marrë përkrahjen e një numri të madh të organizatave të huaja dhe fondacioneve të cilat janë të angazhuara në proceset e demokratizimit. Në të ardhmen, Dialogu Qytetar mëton të përkrahë shumicën e projekteve të reja të OJQ-ve që do të mirren me lirinë e mediave, pjesëmarrjen në jetën publike dhe të drejtat e grave, si dhe pajtimin ndër-etnik.

Zhvillimi i diversitetit kulturor ndihmon që të ketë pajtim ndër-etnik më të shpejtë.

Ura qytetare

Qeveritë e reja komunale dhe ajo në nivel qendror janë duke u shëndrruar gradualisht në struktura politike të përgaditura mirë.

Në vendet e zhvilluara, qeveritë me përvojë investojnë shumë energji në komunikim me qytetarët, për të kuptuar se çka mendojnë. Ata bëjnë anketa për të nxjerrë mendimet e qytetarëve për politikën qeveritare, siç janë taksat dhe kujdesi shëndetësor, apo mbajnë mbledhje lokale për t'i diskutuar çështjet me rëndësi të veçantë, si p.sh. infrastruktura lokale dhe shërbimet komunale.

Deri para vitit 1999, në Kosovë bërja e politikave dhe marrja e vendimeve kanë qenë të prira të bëhen në nivel qendror dhe nuk ka inkurajuar kulturë proaktive të ndërveprimit në mes të qeverive dhe qytetarëve. Ndikimi të cilin kanë mundur ta ushtrorjnë qytetarët shpesh ka qenë i kufizuar në nismat që mirreshin nga sindikatat e punës. Nismat tjera shpesh mospërfilleshin.

Duke vepruar si katalizator në themelimin e raporteve të punës në mes të qeverive komunale dhe popullatës lokale, Misioni i OSBE-së në Kosovë ka filluar në tetor të vitit 2004 të implementojë projektin “Ura qytetare”.

Si rezultat, nocionet si avokim, planifikim për pjesëmarrje apo konsultim publik janë ende koncepte të reja në Kosovë.

Duke vepruar si katalizator për të krijuar marrëdhënie pune në mes të qeverive komunale dhe popullatës vendore, Misioni i OSBE-së në Kosovë në tetor të vitit 2004 ka filluar të implementojë projektin ‘Ura qytetare’.

“‘Ura qytetare’ ka për qëllim të shtojë ndërveprimin në mes të popullit dhe zyrtarëve vendorë, si dhe të përmirësojë transparencën dhe kualitetin e shërbimeve të ofruara nga qeveritë komunale,” tha Jamie Valles, zyrtar për demokratizim në zyrën e OSBE-së në Pejë.

Projekti, fillimisht i zbatuar në Deçan, së shpejti ka filluar të zbatohet edhe në dy komuna tjera të këtij rajoni, në Pejë dhe Istog. Në këtë projekt janë angazhuar tri OJQ vendore nga këto komuna të cilat edhe e udhëheqin zbatimin e tij.

“Projekti ‘Ura qytetare’ ka për qëllim themelimin e një mekanizmi që do të siguronte praktikimin efektiv të parimeve demokratike, dhe t’iu mundësojë qytetarëve të kenë ndikim në procesin e vendim-marrjes në komunë,” tha Adem Lushaj nga Shoqata e Intelektualëve të Pavarur nga Deçani, shoqatë kjo e përfshirë në zbatimin e projektit.

Si pjesë e projektit, në tri komuna janë themeluar Grupe Drejtuese të ‘Urës qytetare’. Të përbëra nga reth 10-11 anëtarë apo personalitete të dalluara nga sektori joqeveritar dhe institucionet vendore shkollore, mediale dhe qeveritare. Këto grupe identifikojnë dhe adresojnë çështjet brengosëse në nivel komunal, siç janë cilësia e kujdesit shëndetësor, shkollimi fillor dhe i mesëm apo mbledhja e taksave.

Puna e tyre ndihmohet nga Grupet Punuese të ‘Urës qytetare’ të përbëra nga aktivistë të rinj të cilët sjellin energji dhe entuziazëm në projekt. Ata i shikojnë çështjet nga tri aspekte të ndryshme: zbatimin e legjislativës komunal, cilësia e shërbimeve të ofruara nga autoritetet lokale si dhe transparencën në vendimmarrje dhe zbatim. Grupet pastaj përpilojnë raporte analitike, të cilat më pas shqyrtohen dhe përdoren për t’i formuluar rekomandime Kuvendit Komunal përkatës. Ata, po ashtu llobojnë për zbatimin e rekomandimeve të tyre, duke përdorur mediat dhe publikun si mjete për avokim.

PËRKRAHJA E SHOQËRISË CIVILE

Sipas Lushajt, OJQ-të kujdesen për organizimin e takimeve të Grupit Drejtues dhe përkrahin organizimin e hulumtimeve. Në anën tjetër, Misioni i OSBE-së

ofron kryesisht përkrahje financiare dhe këshilla.

Si rezultat, zyrtarët komunalë mësojnë për përfitimet e pjesëmarrjes në bërjen e politikave, derisa qytetarët i zhvillojnë kapacitetet e tyre për të vepruar si monitorues dhe këshilltarë të qeverisë. Për më tepër, të dy palët bëhen shumë më të vetëdijshme për çështjet e ngritura nga raportet analitike.

Çështja më e rëndësishme është se zyrtarët vendor kanë filluar të veprojnë. Pas rekomandimeve në Deçan, për shembull, institucionet shëndetësore të komunës kanë përmirësuar qasjen e tyre në ofrim

të shërbimeve, respektim të orarit të punës, si dhe procedura për planifikim të buxhetit dhe miratim, si dhe mbikëqyrje të shpenzimeve në klinika dhe ambulanca.

Për më tepër, seancat e Kuvendeve Komunale si dhe nga personat që kërkojnë shërbime nga komuna shpesh u referohen rekomandimeve të bëra nga Grupet Drejtuese të 'Urës qytetare'. Sipas Mehmet Bojkaj, anëtar i Kuvendit Komunal të Deçanit, autoritetet duhet t'i kuptojnë rekomandimet e Grupeve Drejtuese si mjet ndihmës dhe konstruktiv e jo vetëm si kritikë. "Ura qytetare" në Deçan nuk duhet të jetë vetëm projekt por organ i përhershëm funksional," shtoi ai.

Duke iu falënderuar 'Urës qytetare', pjesëmarrja e qytetarëve dhe avokimi nuk janë më koncepte të panjohura në këto komuna. Në vitin 2006, Misioni i OSBE-së do të përkrahë zbatimin e këtij projektit edhe në një numër komunash në mbarë Kosovën.

'Hareja' u ndihmon grave në krijimin e vetë-besimit, duke ju ofruar atyre mundësi për shkollim.

Rrjeti multietnik i grave

'Hareja' është një organizatë e grave nga Rahoveci që rinisi punën në vitin 1999. Sot, kjo organizatë punon fuqishëm për përmirësimin e pozitës së grave dhe pjesëmarrjen e të gjitha komuniteteve në jetën shoqërore. 'Hareja' është aktive në sektorin e shkollimit dhe të shëndetësisë dhe zbaton projekte që gjenerojnë të hyra të vogla dhe projekte për zhvillim bujqësor për gratë në gjendje të vështirë materiale dhe për familjet e tyre. Ajo, po ashtu, ofron trajnime për ngritje të kapaciteteve për gratë dhe vajzat nga zonat rurale dhe urbane të komunës.

Në vitin 2003, 'Hareja' iu drejtua OSBE-së me një ide për themelimin e një rrjeti lokal multietnik të grave. Pas një bashkëpunimi dhe bashkërendimi të ngushtë, u zhvillua një koncept i realizueshëm i projektit, dhe me pas edhe u themelua një rrjet i përbërë nga dy organizata serbe, një shqiptare dhe një rome të grave kosovare.

Shumë shpejt, Rrjeti Lokal i Grave mbledhi fonde për të ndërtuar një qendër të re për gratë, duke ofruar aktivitete shkollore joformale të ndryshme për gra dhe fëmijë, një kopsht për fëmijë dhe shërbim të gjinekologjisë e të mjekësisë familjare. "Gra nga të gjitha komunitetet në rajon i shfrytëzojnë shërbimet e qendrës dhe ndjekin ngjarjet që ne i organizojmë," tha Judith Brand nga OJQ-ja gjermane Amica, organizatë anëtare e rrjetit të grave që ka ndihmuar në rithemelimin e 'Haresë'.

Përveç një numri të OJQ-ve nga Kosova, 'Hareja', po ashtu, është pjesë e rrjetit rajonal dhe ka bashkëpunim të mirë me OJQ-të nga ish republika Jugosllave e Maqedonisë dhe Bosna e Hercegovina.

Për të vetëdijësuar gratë për të drejtat e tyre dhe për të kontribuar në fuqizimin e pozitës së tyre në shoqërinë e Kosovës, në vitin 2004 'Hareja' dhe Misioni i OSBE-së kanë zbatuar projektin 'Zëri i Grave'. Është mbajtur një seri e radioprogrameve ku janë prezentuar gra të shquara nga bota dhe nga vendi, të cilat mbajnë pozita me përgjegjësi në administratën komunale. Programet kanë mbuluar tema siç janë roli i grave në komunitete lokale dhe qeveri komunale, në politikë dhe në zgjedhje, gjendja e grave në lidhje me arsimimin, përkujdesjen shëndetësore dhe mirëqenien sociale.

Aktualisht, Misioni është duke e përkrahur 'Harenë' në implementimin e një projekti që ka për qëllim të vetëdijësojë gratë nga komunitete të ndryshme etnike në zonat rurale se si funksionojnë institucionet komunale dhe të drejtat dhe përgjegjësitë e tyre si qytetare. Projekti përfshin edhe autoritetet komunale dhe vetëdijëson ata për nevojat dhe brengat e qytetarëve vendorë dhe nevojën për ndërveprim në mes të zyrtarëve dhe popullatës rurale, grave në veçanti.

Ky projekt, i paraparë të përfundojë në fund të dhjetorit të vitit 2005, përfshin shtatë seminare të organizuara për gratë nga zonat rurale në rajonin e Rahovecit. "Seminaret do të pasohen me një tryezë të rumbullakët që do t'iu ofrojë grave mundësi për të diskutuar brengat e tyre të përbashkëta të identifikuar përmes seminareve me zyrtarët komunalë," tha Annett Gerber, zyrtare për demokratizim nga zyra e OSBE-së në Rahovec. "Ato do të kenë mundësinë edhe të propozojnë hapa konkretë për të adresuar këto brenga," shtoi ajo.

"Përkrahja e punës së një partneri të dedikuar, të pavarur dhe përgjegjëse të shoqërisë civile gjithmonë sjell rezultate. Ndihej e privilegjuar që kam pasur rastin të punoj me 'Harenë' dhe jam e bindur se ato do të sjellin edhe shumë më shumë ndryshime pozitive," përfundoi Gerber.

Programi për edukim demokratik

Aktualisht, më shumë se gjysma e popullatës kosovare është nën moshën 26-vjeçare dhe më shumë se 70% nën moshën 35-vjeçare. Në përgjithësi, Kosova është një shoqëri shumë e re, ku të rinjtë kanë potencial të madh për të përcaktuar ambientin ku dëshirojnë të jetojnë.

Arsimimi ka rol vendimtar në zhvillimin e të rinjve. Përveç parimeve morale dhe vlerave që rinia i trashëgon nga familja, shumë më shumë mësohet gjatë shkollimit dhe ndjekjes së institucioneve arsimore.

Për këtë arsye, Misioni i OSBE-së, si shtyllë e tretë e administratës së përkohshme të OKB-së në Kosovë, mandati i së cilës është ndërtimi i institucioneve dhe demokracisë, përipiqet të rrënjosë vlera demokratike tek të rinjtë, duke i ndihmuar institucionet e arsimit në ofrimin e programeve cilësore për edukim demokratik.

Kjo, megjithatë, mund të mos jetë e mjaftueshme, pasi që mungesa e vetëdijes dhe paragjykimet që grupet e ndryshme etnike kanë për njëra tjetrën, sjellin deri te ndarja dhe diskriminimi. Kjo ka efekt negativ, posaçërisht tek të rinjtë dhe komunitetet që përbëjnë pakicat në rajone të ndryshme të Kosovës (kryesisht serbët dhe romët e Kosovës, por edhe shqiptarët).

Për këtë arsye, Misioni i qaset çështjes së arsimimit nga disa kënde dhe mundohet t'i përfshijë të gjitha palët e interesit - duke filluar nga Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjise (MASHT) dhe Shoqata e Prindërve dhe Mësimdhënësve, deri te mësimdhënësit dhe profesorët dhe, çka është më e rëndësishmja, vetë të rinjtë.

"Programi ynë për Edukim Demokratik është i hartuar ashtu që t'i kundërvihet diskriminimit, të promovojë tolerancën dhe të sigurojë një qasje të paanshme në sistemin arsimor për të gjitha komunitetet e Kosovës," tha Mohamed Sagdati, Zyrtar për Demokratizim i OSBE-së, i cili edhe e menaxhon programin.

Ky program, po ashtu, ka për qëllim që të kërkojë përfshirje të prindërve dhe mësimdhënësve dhe t'i bëjë ata partner implementues. Faza testuese ka filluar në Prizren në fillim të marsit të vitit 2005. Përafërsisht 40 nxënës të shkollave të mesme, mësimdhënës,

prindër dhe drejtorë shkollash, kanë ndjekur një numër trajnimesh për ndërtimin e tolerancës, për modelet evropiane të shoqërisë demokratike, për përfshirjen e të rinjve në politikë dhe për shkathtësitë e avokimit. Aktivitetet janë organizuar për të lehtësuar shoqërimin në mes të rinisë së komuniteteve shqiptare, serbe, rome dhe boshnjake të Kosovës.

Hapi i ardhshëm ishte organizimi i një takimi në mes të të rinjve nga Prizreni dhe Ferizaji, që të dyja këto rajone shumëetnike, në po të njëjtin muaj. OSBE-ja, MASHT-i dhe Shoqata e Prindërve dhe Mësimdhënësve e Ferizajit, kanë organizuar një vizitë në një shkollë të mesme të Ferizajit nga një grup i nxënësve nga Prizreni. "Qëllimi i vizitës ishte që të forcohet lidhja ndërkulturore në mes të nxënësve nga mjedise të ndryshme, për të themeluar marrëdhënie dhe miqësi të reja, si dhe për të promovuar tolerancën," tha Mustafë Beqiri, kryetar i Shoqatës.

Që nga fillimi i vitit 2004, OSBE-ja ka këshilluar dhe ka ndihmuar Shoqatën e Prindërve dhe Mësimdhënësve të Ferizajit, në përpjekjet e tyre për të rritur bashkëpunimin në mes të shkollave të Kosovës

Programi është zgjeruar në më shumë zona të komunave të Ferizajit dhe Kaçanikut, dhe nga nëntori i vitit 2005, Planprogrami Plotësues për Edukim Demokratik është përfshirë në tetë shkolla të mesme për nxënës të klasave të nënta, rreth 600 nxënës, të cilët deri më tani nuk kanë pasur rast të kenë edukatë qytetare adekuate. Për të siguruar fillim të efektshëm të planprogramit, janë organizuar seminare dhe trajnime të ndara për mësimdhënës dhe prindër në secilën nga tetë shkollat.

Qëllimi kryesor nuk është implementimi i një iniciative për edukim demokratik vetëm në komunat e Ferizajit dhe Kaçanikut, por për ta përkrahur MASHT-in në përfshirjen e "praktikave të mira", të mësuara nga tetë shkollat e para, në shkolla tjera të mesme në Kosovë për përfitim afatgjatë të rinisë edhe në të ardhmen.

MASHT-i, partner në këtë program nga fazat e tij fillestare, do të jetë faktor kyç për të siguruar se edukimi demokratik iu ofrohet nxënësve të të gjitha shkollave të mesme në Kosovë.

Prindërit dhe mësimdhënësit janë partnerët kryesor në zbatimin e Programit të OSBE-së për Edukim Demokratik, i cili është në shërbim të të rinjve nga të gjitha komunitetet etnike.